

ACTA JUTLANDICA
AARSSKRIFT FOR AARHUS UNIVERSITET
VIII,3

HOLGER PEDERSEN

EDMUND KLEINHANS

1870 — 1934

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

I HOVEDKOMMISSION:

C. A. REITZELS FORLAG - KØBENHAVN

1936

Edmund Michahans
1870 - 1934

EDMUND KLEINHANS

1870—1934.

Tale holdt ved Indvielsen af Edmund Kleinhans og
Hortense Gstöttners Haandbibliotek for Sprogvidenskab
d. 8. December 1935

af

Holger Pedersen.

Den Samling, som idag indvies, bærer med rette Edmund Kleinhans's Navn. To store Interesser stredes om Edmund Kleinhans's Sjæl: Musikken og Sprogvidenskab; de havde begge hans Kærlighed, og han havde en usædvanlig Begavelse i begge Retninger. Men det var dog Kærligheden til Sprogvidenskab, som var dybest rodfæstet i hans Hjærte, og den Bogsamling, som nu er kommen her til Aarhus, er derfor det synlige Udtryk for det centraleste i al hans Higen og Stræben. Og det er ikke mindre et Udtryk for hans allerpersnligste Vilje, at Samlingen nu befinder sig i Danmark; thi Kleinhans sværmede hele sit Liv igennem for Danmark (han havde ovenikøbet taget dette Sværmeri i Arv fra sin Fader); han fulgte med stor Interesse det videnskabelige Liv i Danmark; og selv om han ikke udtrykkelig har bestemt sit efterladte Bibliotek for Aarhus, var han ikke uvidende om det ny Universitet, som her var ved at vokse op.

Men Samlingen bærer ogsaa med rette Hortense Gstöttners Navn. Kleinhans var ikke blot fra Fødselen udrustet med sjældne Evner, men han var ogsaa fra Barndommen af en oversensibel Natur, der var lidet egnet til at udholde det ydre Livs Kampe; og han vilde ikke have kunnet følge sit Hjærtes Trang til at leve for Sprogvidenskab, hvis han ikke i Hortense Gstöttner havde haft et jordisk Forsyn, som beskyttede ham mod ethvert Stød udefra, som forstod ham og fulgte hans Arbejde, som plejede

ham, gættede hans Ønsker og ryddede Hindringerne for hans Bestræbelser afvejen. Uden hende vilde Biblioteket ikke være blevet til. Og uden hende vilde det ikke være kommet til Danmark; thi uden hende vilde han efter de første Ungdomsaar ikke have haft nogen personlig Forbindelse med Danmark. Det Bekendtskab med en dansk Medforsker, som Studieaarene havde lagt Grunden til, vilde være gledet ganske ud.

Edmund Kleinhans var født d. 30. November 1870 i Meran. Hans Fader havde oprindeligt uddannet sig til Operasanger; men en Sygdom (Kopper), som angreb hans Stemmebaand, spærrede denne Bane for ham. Han gav sig da til at studere Medicin, tog Eksamen og blev en meget anset Læge. Han døde 1891. En stor Begavelse har han aabenbart givet sin Søn i Arv; men hverken han eller Moderen (som døde tidligt af Tuberkulose) har kunnet skænke Sønneren et robust Nervesystem; dennes oversensiblenatur var ligesaa vel som Begavelsen en Arv. Tidligt opdagede man Edmunds musikalske Talent, og Faderen har sikkert haabet, at Sønneren skulde faa den musikalske Fremtid, som han selv havde maattet opgive. Edmund fik som Klaverlærerinde en russisk Dame, Frk. Messing, som endnu lever i Meran over 90 Aar gammel. I 6—7-Aars Alderen spillede Edmund Kleinhans hyppigt ved Velgørenhedsfester, og der var da altid udsolgt Hus. Erkehertug Karl Theodor (Öjenlæge) var paa den Tid i Meran, og sammen med ham kom Kejserens Broder, hans Familie og stort Følge. Nu var den lille Edmund Kleinhans Glansnummeret, og han blev trukket fra den ene Fest til den anden og maatte akkompagnere de deltagende høje Damer til Sang og Violin. Maaske er der Börn, som kan taale at spille denne Rolle som Vidunder. For Edmund Kleinhans var det en anden Sag; forud for en Koncert var han i en saadan Tilstand, at han var fysisk syg og havde Opkastninger. Og efter Koncerten var det en ren Ynk. Han spillede altid udenad, og nu vedblev Tonerne og Kompositionerne mange Dage efter at svirre rundt i Hovedet paa ham og pine ham paa det frygteligste. Men allerede paa den Tid begyndte han at faa Interesse for Sprog (han arbejdede bl. a. med et selvopfundet Sprog). I et aflaaet Skab opdagede han en latinsk og græsk Grammatik, og det lykkedes ham at fiske Bøgerne ud, idet en beskadiget Rude lod sig skubbe lidt. Saasnart hans Fader

var gaaet paa Sygebesøg, havde han fat i dem og hvilte paa den Maade ud fra Musikken. Naar Faderen kom hjem, var Bøgerne paa deres Plads igen.

Edmund Kleinhans blev Student 17 Aar gammel. Sin Forberedelse havde han for Störstedelen faaet i Hjemmet, hvor han sammen med en ung Greve blev undervist af en Huslærer eller læste selv; hvert Aar mødte han til Eksamen; det sidste Aar gik han i den offentlige Skole. Som Student kom han til Innsbruck og kom i Huset hos Familien Gstöttner, som ved Slægtskabsbaand var knyttet til Familien Kleinhans. Man kan vanskelig frigøre sig for det Indtryk, at der ved Opdragelsen i Hjemmet var taget for lidt Hensyn til Barnenaturen. Men den var ikke derfor gaaet tabt. Han var i Innsbruck parat til forskellige smaa Spilopper. Han og Husets unge Datter, Hortense, kunde more sig med fra anden Sal at lade en Seddel med Paaskrift »Ätsch-Ätsch« i en Traad dale ned for Næsen af de Spaserende. Han holdt meget af at blæse Sæbebobler, og han smittede baade Husets Søn og Husfaderen med den Mani, saa at Møbler og Loft stadig bar Ringe efter Boblerne. Han ledsagede paa Klaver den musikalsk uddannede Hortense Gstöttner's Sang. Men først og fremmest studerede han Sprogvidenskab; hans Lærer var Fr. Stolz, for hvis Begrænsning Kleinhans dog havde et aabent Blik. Det var derfor intet Under, at han efter fire Semestres Forløb søgte andetsteds hen. Han drog til Leipzig, hvor Tysklands første Mand paa den indoeuropæiske Sprogforsknings Omraade, Karl Brugmann, virkede. Her traf jeg Kleinhans og var sammen med ham i to Semester 1892—1893. Vi var begge to Medlemmer af Brugmann's Indogermanische Gesellschaft. Naar vi gik fra Universitetet, fulgtes vi ad hjemad, men spaserede ofte længe rundt om Torvet, før vi gik hver til sit. Om personlige Forhold blev der dog ikke talt meget paa disse Spasereture; jeg hørte absolut intet om Familien Gstöttner og intet om hans musikalske Barndom og om den Lidenskab for Musikken, som kæmpede med hans Lidenskab for Sprogvidenskab. Han havde den Vane at spile Fingrene fra hinanden, naar Hænderne var i Hvile; ingen af mine Bekendte anede den særlige Grund hertil; vi saa heri kun et Udslag af hans urolige Temperament. Brugmann salte megen Pris paa Kleinhans; da han hørte, at Kleinhans var den, jeg havde sluttet

mig nærmest til, sagde han bifaldende, at Kleinhans var »ein gelehrtes Haus«. Ved en Øl-Aften i Indogermanische Gesellschaft skete det, at den senere Professor i Kraków Jan Rozwadowski med Hensyn til et sprogligt Problem, som Brugmann bragte paa Tale, erklærede, at det ikke interesserede ham. Brugmann henviste da til Kleinhans, »han interesserer sig for alt«. Naturligvis havde Kleinhans Held med sine Foredrag i Indogermanische Gesellschaft; en Enkelthed fra et Foredrag bad Brugmann om at maatte meddele i sit Grundriss (den staar i Grundriss ¹ II 1434); Kleinhans var overlykkelig. Ogsaa den lille Afhandling i Indogermanische Forschungen III 303 f. stammer fra Leipzig-Tiden. Det var sikkert af lutter Velvilje, at Brugmann bad Kleinhans om at hjælpe ham med Udarbejdelsen af Registret til Grundriss; men havde han haft nogensomhelst Anelse om Kleinhans's dirrende Nervesystem, havde han sikkert ikke lagt dette enerverende Arbejde paa ham. Kleinhans begyndte derpaa; men snart gjorde Nerverne og Öjnene Oprør, og han maatte gaa til Brugmann og bede sig fritaget for de 1000 Sider, han endnu havde tilbage at ekscerpere. Han var meget nedslaaet herover; til Hortense Gstöttner skrev han: »... Kopfweh, Augenschmerzen, Übelkeit, Nervosität; es ist wirklich traurig — muss ich also doch zur Musik — muss ich wirklich den sicheren Boden gegen einen unsicheren vertauschen!«. Han troede (naturligvis ganske med Urette), at Brugmann tog ham det ilde op (»ich hatte mir durch meine eigene Schuld in Leipzig den Boden entzogen,« skrev han til mig 1906). Men ikke blot det skrøbelige Helbred var ham til Hinder; han led ogsaa under Pineriet ved stadig at blive trukket til to Sider (Musik og Sprogvidenskab). Det hjalp ikke, at han to Gange lod Klaveret flytte bort for at kunne blive helt ved Studiet. For at faa Ende paa Pineriet besluttede han at blive i Leipzig i Sommerferien 1893 og gøre en Doktorafhandling færdig. Men 8 Dage efter, at han havde meddelt Hortense Gstöttner denne Beslutning, var han i Innsbruck, og tre Uger senere rejste han til Kosswig, hvor den berömte Pianist og Komponist Eugène d'Albert dengang opholdt sig. Han fik Lov til at vise ham en Prøve paa sit Klaverspil, og d'Albert var begejstret. Han gav ham 20 Timer og forsøgte at vinde ham for den musikalske Bane. Dette Forsøg gentog han flere Gange senere og tilbød at skaffe

ham Engagement og Sal. Kleinhans vendte dog efter Timerne i Kosswig tilbage til Innsbruck. Herfra skrev han til mig og forklarede mig, at Leipzig var en usund By, og at han i Innsbruck havde den allerbedste Ro til at arbejde paa sin Dissertation. »Ich bin fast unumschränkter Herr im Hause, habe so viele Zimmer, als ich will, zu meiner Verfügung, und auch sonst jede Bequemlichkeit.« Intet Ord om d'Albert og Kosswig og intet Ord om den Familie, han boede hos. Endnu i Januar 1894 modtog jeg et Brev fra ham, men derefter ophørte ethvert Livstegn. Hans Helbred synes vedvarende at have svigtet; d'Albert tilskyndede ham stadig til dog at prøve paa Koncertrejser; og 1897 brød han op fra Innsbruck og tog afsted for at træffe d'Albert. Han kom til Zürich. Det staar mig ikke klart, om d'Albert paa den Tid var i Zürich, eller om Zürich blot laa undervejs. Kun det véd jeg, at Hortense Gstöttner et Par Dage iforvejen var ankommen til Zürich, hvor hun skulde have sin Fremtidsbolig. Kleinhans blev i Zürich under Frk. Gstöttners Varetægt hele Resten af sit Liv. Koncertrejser blev der ikke noget af (han kunde næppe have taalt dem), men han deltog oftere i Velgørenhedsfester. Blandt de Beundrere, han herved vandt sig, er der Grund til at nævne to, som Dagen efter en saadan Fest aflagde ham et Besøg og forebragte ham deres Ønske om at blive hans Elever. Den ene var Sprogforskeren Robert v. Planta, den anden en Fru Schoeller, en mangesidigt begavet Personlighed, med hvem Kleinhans spillede i over 30 Aar. Til Tak byggede hun og hendes Mand senere (1914) en smuk Villa paa Zürichbjærget til ham og Frk. Gstöttner. Men Lidenskaben for Sprogvidenskab lod sig ikke holde nede. Han begyndte at føle sig meget ulykkelig over at være bleven kastet ud deraf. Genoptage Forbindelsen med nogen af sine gamle Kammerater havde han ikke Mod til; han mente, at en saadan Paatrængenhed kun kunde blive modtaget med Kulde. Frk. Gstöttner, som lige siden Leipzig-Dagene stadig havde hørt ham tale om mig, mente imidlertid, at den eneste Hjælp mod hans dybe Depression vilde være, om han hørte fra mig. Hun skrev da i al Hemmelighed et Brev til mig for at bede mig genoptage Forbindelsen med Kleinhans. Brevet var næsten anonymt; om sig selv meddelte hun kun: »Seit zwanzig Jahren ist Ed. Kleinhans mein Schützling«; og hun underskrev sig »Frau

Gstöttner«. Jeg skulde foregive, at jeg tilfældigt havde faaet hans Adresse; Kleinhans maatte ikke vide, at hun havde skrevet; »er wäre entsetzt über meine Tat«. Mit Brev (hvori jeg indledende, som sandt var, bemærkede, at jeg af Professor Rozwadowski havde faaet at vide, at han opholdt sig i Schweiz) gjorde virkelig Virkning. Han skrev udførligt til mig og meddelte bl. a. den personlige Efterretning, at han boede »bei allen Bekannten, in liebenswürdigster Pflege«. Han fortæller, hvorledes han, saavidt hans Helbred tillod det (»oft genug freilich giebt es Rückfälle«), har bestræbt sig for at følge med i Sprogvidenskaben og at supplere sit Bibliotek. Da han havde læst Zeitschrift f. vergleichende Sprachforschung 36. 87 ff. (hvor jeg meddelte et udførligt Uddrag af et Brev fra Kleinhans om et sprogvidenskabeligt Problem), havde han først isinde »mich sofort bei Ihnen zu bedanken; aber als ich an die Ausführung ging, überfiel mich die Empfindung, dass die Zeit doch längst vorbei sei, noch ein Lebenszeichen von mir zu geben, und so unterliess ich es schliesslich«. »Ich will Ihnen nun offen gestehen: In all diesen Jahren, da ich die Empfindung hatte, endgültig von dem geschieden zu sein, was nur in meiner Erinnerung als nie wieder Erreichbares weiterlebte, . . . überfiel mich wohl von Zeit zu Zeit eine gewaltige Ungeduld, besonders wenn auch noch körperliche Zustände dazutraten, und ich äusserte dann zu den nächsten Bekannten gelegentlich: 'Wenn mir doch nur jemand aus diesen Verhältnissen helfen wollte'. Welcher Art nun diese Hilfe sein könnte, darüber wusste ich mir eigentlich nie eine rechte Vorstellung zu bilden, und meine Bekannten¹⁾ mögen sich bei solchen Äusserungen bisweilen sonderbare Gedanken gemacht haben.« Men nu har mit Brev bragt ham Klarhed og Hjælp; han vil nu forelægge mig sine Arbejder og udbede sig mine Raad. Ikke desto mindre varede det ikke længe, før vor Brevveksling igen gik istaa. Men fra 1910 af begynder der at fremkomme forskellige Meddelelser fra Kleinhans i Arbejder af schweiziske Sprogforskere, bl. a. hos Jakob Jud. Nogle sympatiske Ord om Kleinhans, som jeg i den Anledning skrev til Jud, og som gennem ham kom til Kleinhans's Kundskab, tilskyndede denne til (i Manuskript) at sende mig

¹⁾ Han mener naturligvis Frøken Gstöttner.

nogle Rettelser til Meddelelsen hos Jud. Saaledes var vor Brevveksling for anden Gang genoptaget. Men straks efter (Maj 1910) rantes Kleinhans af et voldsomt Sammenbrud ledsaget af Synsforstyrrelser (Dobbeltsyn). Han maatte tilbringe Aarene 1910—12 paa en Nerveklinik i Innsbruck; Frk. Gstöttner ledsagede ham og tog Ophold paa Klinikken for personligt at pleje ham. Fra Halvaar til Halvaar holdt hun mig underrettet om hans Tilstand, og Kleinhans selv tilskrev mig efter sin Hjemkomst i Januar 1913 et ret udførligt Brev, hvoraf den første Side var paa Oldirsk (maaske fordi det fremmede gamle Sprog gav ham en Mulighed for at omtale Frk. Gstöttner uden at sige, hvem hun var; nu kunde han jo ikke længer kalde hende »de nærmeste Bekendte«). Men derefter indtraadte der en fuldstændig Pavse i vor Brevveksling fra Januar 1913 til Maj 1924. I denne Periode falder Verdenskrigen med alle dens Følger, som ogsaa ramte Kleinhans, hvis ret betydelige Formue gik tabt. Dette fik han dog ikke at vide; i det højeste kan han have anet det. Frk. Gstöttner tog Stødet af for ham. Hun havde »eine Rente«, og idet hun selv besørgede Husholdningen uden fremmed Hjælp, kunde Kleinhans stadig anvende betydelige Summer paa sit Bibliotek. »Was für ein Glück, dass Edmund immer das gleiche naive Kind geblieben war«, udbrød hun senere. Efter Krigen fulgte 3 Aars haard Sygdom 1919, 1920, 1921, som jeg altsaa ikke fik noget at vide om. Fra denne lavse Periode stammer det Testamente, hvorved Kleinhans indsatte mig til Arving af hans Bibliotek (1919), hvad jeg — lykkeligvis — ikke anede noget som helst om før efter hans Død.

I 1924 er det igen Frk. Gstöttner, som bringer Brevvekslingen i Gang. Uden Kleinhans's Vidende skrev hun til mig, at Kleinhans længe havde længtes efter at skrive til mig, men han vovede det ikke; »das Zögern liegt in seinem krankhaften Zustand«. Derefter varede Brevvekslingen ved til hans Død, og jeg havde i denne sidste Periode Lejlighed til at gøre ham en virkelig Tjeneste. Han var bleven Medarbejder ved Walter v. Wartburgs store franske etymologiske Ordbog, hvori han behandlede en Del af de oprindelig keltiske Ord. Ordbogen blev anmeldt af Gamillscheg, der i Indledningen en Smule overlegent skrev, at det ikke var særlig interessant at blive oplyst om, at v. Wartburg havde

skrevet den og den Artikel paa Grundlag af indgaaende Drøftelse med en Ven, eller at faa at vide, at »Herr Kleinhans ein vorzüglicher Kenner der keltischen Sprachen ist«; og i Løbet af Anmeldelsen angreb han nogle af Kleinhans's rigtige Etymologier og satte forkerte istedet. Et sundt Menneske vilde have trukket paa Skuldrene og bidt fra sig. Men hos Kleinhans bevirkede disse Ytringer den dybeste Depression. Man vilde altsaa nægte ham Anerkendelse for hans Arbejde og forkaste hans rigtige Resultater; for hans Øren klang sikkert i Gamillschegs »Herr Kleinhans« det »nicht einmal Doktor«, som han ogsaa ved andre Lejligheder har ment at høre. v. Wartburg ønskede nu, at der skulde fremkomme en Udtalelse fra mig, og jeg skrev da (i Tidsskriftet Litteris) en Anmeldelse af de keltiske Bestanddele i v. Wartburgs Bog og gav Kleinhans den Ære, der tilkom ham. Dette virkede meget kraftigt i Sprogforskernes Kreds, og hvorledes det virkede paa Kleinhans, meddelte Frk. Gstöttner mig straks (7/3 1925): Kleinhans var overlykkelig, græd af Glæde, samtidig med, at han led store Smerter; han havde nemlig just faaet en Nethindeblødning i det sunde Öje. Sygdommen varede ind i det følgende Aar, og han maatte igen til Innsbruck.

Jeg havde iøvrigt i denne sidste Periode Lejlighed til to Gange at besøge ham (1927 og 1931), hvad der i høj Grad bidrog til at styrke Forbindelsen mellem os. Siden 1924 har jeg vistnok sendt ham alt, hvad jeg udgav. Jeg sendte ham ogsaa i 1932 det første Bind af Louis Hjelmsevs Udgave af Rasmus Rasks Udvalgte Afhandlinger, hvori jeg havde skrevet en Indledning med Forsøg paa en Vurdering af Rasks videnskabelige Betydning. Der forekom heri et polemisk Afsnit rettet mod den (nu afdøde) tysk-amerikanske Sprogforsker Hermann Collitz, der i en Omtale af Rasks Forhold til Erkendelsen af den germanske Lydforskydning havde brugt den mindre vel overvejede Ytring: »We might feel tempted, in comparing Rask's propositions with Grimm's, to quote the well-known lines from the first part of Goethe's Faust: Dann hat er die Teile in seiner Hand. Fehlt leider! nur das geistige Band.« Dette fremkaldte en hvas Imødegaaelse fra min Side, og en uskaansom Kritik af Collitz's Opfattelse af Lydforskydningen resulterede i den Dom: »Es wäre entschieden besser gewesen, wenn Collitz 'die Teile in seiner Hand'

behalten hätte ohne sie durch ein derartiges 'geistiges (?) Band' vereinigen zu wollen.« Det traf sig saaledes, at min Sending indtraf til Kleinhans's Fødselsdag, hvad der i høj Grad glædede Frk. Gstöttner, der, impulsiv som altid, straks takkede paa hans Vegne: » . . . Gestern Ihr sehr lieber Brief und heute das Buch und Heft. Gleich ausgepackt, sofort eine Stelle gefunden. Edmund stürzte fast über die Treppe herunter, so satanisch war seine Freude. Wie köstlich, voll Humor, 'das geistige Band'. Immer hat er's mir wieder vorgelesen . . . Vollendet! vollendet! rief er immer.« Dette er et vellykket Öjebliksbillede; saaledes var Kleinhans; han kunde nyde en rask polemisk Fægtning. Den, der har kendt Kleinhans, kan høre ham raabe »das geistige Band . . . Vollendet! vollendet!« med latter-graad-kvalt Stemme. Selv svarede Kleinhans først en Uge senere, og hans Ord lød da: »Die schroffe Herausforderung Ihres Gegners hat mich, offen gestanden, nicht wenig erschreckt«. Nu nærrede han, sygelig som han var, Frygt for, at Sagen skulde paadrage mig en systematisk Forfølgelse. Han levede ikke længe nok til af 3. Bind af Hjlemslevs Udgave S. 129 (tysk Udgave S. 141) at se Polemikkens fredelige Efterklang.

D. 6. September 1933 blev Kleinhans ramt af et Slagtilfælde. En vis Bedring opnaaedes, men saa blev det helt galt med Nerverne; ogsaa en Nyrelidelse traadte til. Hele Tiden til hans Død d. 24. August 1934 var en uafbrudt Lidelse. Frk. Gstöttner veg ikke fra ham; hun kom næsten ikke udenfor Huset, og hun maatte stadig tage Sovepulvere for dog ialfald at kunne sove 4 Timer hver Nat. Foruden de overmenneskelige Fordringer til hendes legemlige Kræfter havde hun den frygtelige Opgave at forsøge paa at styrke ham sjæleligt. Han saa selv, at det bar mod Døden; han regnede selv d. 6. September for sin Dødsdag. Men hele hans Indre oprørte sig mod Tanken om Døden. Forstaaeligt nok; han havde jo kun faaet saa lidt udrettet af, hvad der havde staaet for hans Öje som hans Livs Maal. Ofte græd han bittert. Tilsidst kom Befrielsen. En Mand gik bort, hvis Indre havde været sønderrevet af de to overordentlige Begavelser, som kæmpede om ham, og hvis Liv havde været næsten en uafbrudt Hjem-søgelse af Sygdom og Lidelser.

Hans eneste Lykke var den, at Frk. Gstöttner med en saa

beundringsværdig Opofrelse delte hans Skæbne og lindrede den, alt hvad hun formaaede, trofast baade i de forholdsvis lyse Tider, da hendes Sang og hans Klaverspil endnu forenedes, eller de kunde lege en formelig Tagfat gennem Værelserne, indtil han fik fat i en Flig af hendes Dragt og tvang hende til at høre ham i hans selvpaalagte Lektier i praktisk Fransk, Engelsk, Spansk, — og ikke mindre trofast under de haarde Prøvelser, da hans Sind kunde formørkes saaledes, at han endogsaa nærrede Mistro til hende; trofast i hans sidste, haabløse Aar, da hans stadig gentagne Taksigelser til hende maatte lyde som Graad, da hun maatte tvinge sin egen Skræk over hans ynkelige Tilstand, naar han möjsommeligt slæbende eller skubbende sig frem de faa Skridt over Trappen opsøgte hende ved hendes Arbejde i Køkkenet for at hente Mod hos hende.

Hortense Gstöttner var Datter af en østerrigsk Officer I. Gstöttner; hun var født i Villach (d. 3. Januar 1869) og opvokset i de hyppigt vekslende Egne, hvortil Faderens Tjenestepligt førte ham. Næppe 8 Aar gammel kom hun i Skole i Klosteret Bruneck i Pustertal, hvor der herskede en meget streng Klosterlugt; kun paa visse bestemte Tider var det tilladt at tale (med den Kammeral, som man havde faaet anvist for den paagældende Uge); Börnene sagde »Sie« til hinanden; Leg med Dukker var forbudt. Efter et Par Aars Forløb kom hun til Klosteret i Brixen, hvor Forholdene var meget friere. Her begyndte hendes musikalske Uddannelse, som hun senere afsluttede med en Eksamen ved Konservatoriet i Innsbruck. Hendes sidste Uddannelse i Sprog og andre Skolefag foregik privat. Man kan omtrent tænke sig, hvor betaget Kleinhans straks som ung Student maa være blevet af hendes straalende Ungdom og hendes sprudlende Liv og Aand. I det Gstöttner'ske Hus er den unge höjtbegavede, ungdommeligt charmerende, men sygelige, moderløse, snart ogsaa faderløse Slægtning fra Meran sikkert bleven omfattet med en Forening af Beundring, Glæde, Stolthed og Bekymring for hans svage Helbred, som heller ikke den unge Datter har kunnet unddrage sig. Hun har, allerede dengang de drev deres smaa Spilopper med Nysesedlerne, været og følt sig som hans Beskytter. Og da det Öjeblik kom, da hun stod overfor Valget mellem enten at søge sin personlige Lykke og lade Kleinhans sejle sin egen Sø eller at op-

ofre sig for ham, valgte hun Opofrelsen. Hun blev en Moder for ham. Hvor underligt det end kan klinge, naar man tænker paa Aldersforholdet, er det alligevel netop det træffende Udtryk. Og da hun sønderreven af Smerte jamrede over hans Død, var det netop med Ordene »Edmund war doch alle meine Kinder«.

De to Navne Edmund Klein hans og Hortense Gstöttner skal her i Aarhus bevares i Mindet forenede.

I den sprogvidenskabelige Literatur møder man Klein hans's Navn adskillige Gange. Artikler undertegnede af ham selv findes i Indogermanische Forschungen III 303 f., Wörter und Sachen IX 106, Archiv f. das Studium der neueren Sprachen und Literaturen CXXIV 358; Meddelelser gennem andre: Brugmann, Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen¹ II 1434 og i Indices S. VI; hos Holger Pedersen, Zeits. f. vergl. Sprachf. 36. 87 ff. (Brugmanns Lov; udførligt Uddrag af et Brev; ofte citeret i den følgende Tids Literatur), Litteris II 86—88 (fr. *amblais*), Videnskabernes Selskabs Hist.-filol. Meddelelser XI 3, S. 48 (phryg. *βovox*); Études celtiques I; hos Jakob Jud, Arch. f. d. Studium d. neueren Spr. u. Lit. CXXIV (i Afhandlingen om fr. *aune*, S. 83—108); hos Ed. Schwyzer, Streitberg-Festgabe 1924, S. 349; hos V. Bertoldi, Silloge linguistica dedicata alla memoria di G. I. Ascoli, S. 509 (om Plantenavnet *bul-luca* i Vita Columbani); et betydeligt Antal Artikler i v. Wartburgs franske etymologiske Ordbog (de er opregnede i Litteris II 90 ff., VII 17 f. og i Études celtiques I; sml. Omtalen hos Vendryes, Revue Celtique 50. 194). Mindeord er skrevne af v. Wartburg (trykt Blad, som findes i Edmund Klein hans og Hortense Gstöttners Haandbibliotek for Sprogvidenskab; desuden har v. Wartburg skrevet en kort Nekrolog i Neue Zürcher Zeitung, 14. Sept. 1934) og af Ed. Schwyzer, Indogermanisches Jahrbuch XIX 341 f. (mange af de biografiske Angivelser er unøjagtige, bl. a. om v. Planta, som Klein hans ikke lærte at kende i Leipzig, men først i Zürich, om Dissertationen, om hans Formueforhold).

Det her gengivne Billede af Klein hans er — ubemærket — taget under et Ophold hos v. Planta i Fürstenau i Slutningen af Juli 1914. Haandbibliotekets Billede af Frk. Gstöttner er fra 1906.